

האם את חושבת שיש מקום לעשות הבחנה בין יוצרי אנתולוגיית הסרטים שבתערוכה ובין האמנים?

משתתפים: נורית אביב, אסנת אביטל, לאה אביטל, אריאלה אזולאי, שלומית אלטמן, שרון בלבן, לירן ברלב ואריאל גליקסון, טל ברלי, מיכאל גיטלין, משה גרשוני, דנה גורן, אבי דבאח, דרורה דומיני, גד זוקין, אילן זיו, שרון ודוד חמו, נגה יודקוביק עצינוני, מאשה יוזפולסקי, נועה יערי, עפרי כנעני, הילה לביב, דניאל שבתאי מילוא, איבון מיקלוש, נירה פרג, אנג'לה קליין, אורי קצנשטיין, יוסף קריספל, תמנע רוזנהיימר, פנינה רייכמן, עמיקם תורן.

רעב משמש לא פעם כמטאפורה לאמנות. אך, האם אמנות יכולה לתפקד כמטאפורה לרעב? הנה עמיקם תורן מציג ציור מושגי שאוכל את עצמו, ליטראלית, מרוב רצון להיות ציור; משה גרשוני, שחוזר בתערוכה זו להציג אובייקט, מניח כוס מים פשוטה על פודיום לבן ("כוס מים", 2005); דרורה דומיני מציבה גולגלות ריקות נושאות סלים ריקים; יוסף קריספל ונועה יערי מציירים שלדים; מיכאל גיטלין מפסל עצם; שלומית אלטמן הופכת חבילת מפיות נייר שנועדו לקינוח בזמן סעודה לאובייקט קיר שנפתח כמו אקורדיון וחושף בטן מלאה אוויר; לאה אביטל מותירה על הקיר רישום רפה בשרידים מפוחמים של גפרורים דקים, שנשלפים כציפורניים נואשות מתוך אגודת קשי שתיה; אסנת אביטל מגירה על הקיר את לשד החיים; נגה יודקוביק עצינוני תולה צווארון שחור; שרון בלבן מקרינה אצבע שמבקשת לנגוע בירח; נירה פרג מניחה לפועל זר לקחת אותה איתו לאפריקה שבתל אביב; פנינה רייכמן רושמת חורים שחורים על נייר תווים מושתק; הילה לביב מנפנפת באויר בפיסה קטנה של נייר קרפ שחור כאילו היה זה דגל אבלות; אנג'לה קליין בונה פס דק מקליפות צבע; גד זוקין בונה מחסה ארעי מדברי ושומם עשוי מחול שנקרש. אך, האם רעב אמיתי, פיזי, יכול להוליד אמנות? להרבה אמנים יש צרות כלכליות, אך האם הם רעבים ללחם במובן הכי ממשי? האם יש אמנות (טובה, מוכרת) שנעשתה מתוך רעב? וינסנט ואן גוך, המובא לרוב כמופת של אמן רעב, לא באמת סבל מחרפת רעב. הוא הרי נתמך בקביעות ע"י אחיו. לעומת זאת, קנוט המסון כתב על רעב מתוך רעב והצליח להוליד יצירת מופת ואף לזכות בפרס נובל. ובכל זאת, האם אמנות יכולה להיווצר שלא בחברת שפע? יבוא מישהו ויאמר: "האבוריגינים", או "ציורי המערות". אך, אין שום הוכחה שיצירות אלה למשל נוצרו כאמנות ולא כחלק מפורחן או מתוך צרכים מאגיים.

מרבית האמנים המשתתפים בתערוכה "רעב" לא פעלו מתוך תודעת רעב במובן הפוליטי, עם זאת, העבודות שנבחרו מציעות נגיעות אפשריות, ולו גם מטאפוריות, בחוויית רעב או תוצאותיו. בתערוכה מוצגים ציורים, צילומים, פסלים ועבודות וידיאו והיא נעה בין הצהרתיות להפשטה. במסגרת התערוכה מוקרנת ברצף גם אנתולוגיית סרטי וידיאו קצרים שנעשו במסגרת פרוייקט מיוחד מטעם הקרן החדשה לקולנוע וטלוויזיה. באנתולוגייה זו נעשו נסיונות תיעודיים שביקשו להתקרב אל קורבנות הרעב (ילדים בהודו, באפריקה) או לבחון מנגנונים שמשמרים מצבים של סף-רעב (פלסטין, ישראל, אמריקה) בקרב אוכלוסיות מוחלשות הסובלות מהעדר לגיטימציה (פלסטינים, עובדים זרים). בתערוכה העוטפת את

הסרטים יש דימויים המקרינים מצבים של רדוקציה, צמצום, רזון, גרמיות, כרסום, חיזורון, חולשה, קריסה, דעיכה, ריקון ומוות.

האם נקיטה בפרקטיקות של עשייה אמנותית רזה, מינימליסטית, רדוקטיבית, מושגית, יכולה לתפקד כמסקנה אמנותית-אתית, שמבקשת להתמודד עם חברת השפע, או שבסך הכל מדובר בסגנון? האם בטנו המקרקרת של אדם רעב יכולה להיות קשורה לחווייה הקיומית של "האמן מול הריק" ולזיקתה של האמנות אל ההעדר, החלל הריק, או הואקום המתמלא יש מאין? האם יש אמנות שאיננה פוליטית?

שאלת הרעב במובן של מחסור, גם מחסור שנולד על רקע של עודפות או שפע, נוגעת למיקומו של הפרט בתרבות הקפיטליסטית העכשווית ואין בווער ממנה במרחב הגלובלי. אין סכסוך פוליטי כיום שהינו מחוסר זיקה לסוגיית הרעב בעולם ואין מלחמה שלא פוגעת בבטן של אוכלוסיות חלשות. גם בישראל הכאוטית של היום, "אנחנו כאן והם שם, רעבים" היתה אחת הכותרות בתחילת דצמבר 2002 בעיתון "הארץ", שהתייחסה למצבם האסוני של שלושה מיליון פלסטינים. לקראת סוף המילניום הקודם ומאז תחילתו של המילניום החדש חלה עלייה קבועה בהופעת המלה רעב בתקשורת. כמעט בכל יום מופיעים נספחים לדו"ח העוני בישראל.

בעיית הרעב או הזכות הבסיסית והטבעית של כל אדם שלא להיות רעב חדלה זה מכבר מלהיות נושא אזורי או לאומי. זהו סיוט הרודף את חלומותיהן של הרבה מדינות לא-מפותחות. העולם הולך ונעשה צמא ורעב בדרכים רבות. גם מניעת האוכל מבני האדם נעשית בדרכים רבות. רעב ומחסור אינם תוצאה של העדר מזון: מדיניות כלכלית יהירה או אטומה מביאה למצבים בהם ידם של האנשים אינה משגת את מחירו המופקע של המזון בארצם. לפני כחמש שנים, פידל קסטרו (אז עוד לא נודע דבר עושרו המופלג) קונן ברומא: "הפעמונים שמצלצלים כרגע לאלה הרועבים למוות יצלצלו מחר לכל המין האנושי אם לא יחפוץ, יידע וישכיל להציל את עצמו".

העולם השבע נעשה עוד יותר שבע ככל שהוא משכלל את ניצולו של העולם הרעב, וביחס הפוך: העולם הרעב נעשה עוד יותר רעב ככל שהוא מוצף במוצרי צריכה ומפותם בפיתויים. מן ההיבט התרבותי, האדם בן זמננו נידון לרעב תמידי שאין להשביעו: תמיד עוד, מכל דבר. לבלוע מבלי להתמלא, להקיא מבלי להתרוקן. על פי דו"ח שפירסם באוקטובר 2002 אירגון הבריאות העולמי, תת-תזונה והשמנת-יתר נמצאים בראש רשימת הסיכונים הגורמים ל-40% ממקרי המוות המתרחשים בעולם מדי שנה. בו בזמן, הן במדינות המתפתחות והן במדינות המפותחות יותר ממיליארד בני אדם סובלים מהשמנת-יתר ובכל שנה מתים כחצי מיליון איש ממחלות הקשורות בהפרעת אכילה זו. במדינות עניות ומתפתחות מתבטא הרעב במשקל נמוך ורזון כתוצאה ממחסור במזון, תזונה לקוייה או "תת-תזונה", המתבטאת גם בצריכה לא נכונה של מוצרי מזון. במדינות מפותחות מתבטא הרעב בהשמנת-יתר. אפילו הפסיכואנליזה של פרויד התאימה עצמה למאה ה-21: את ההתמקדות בדחף המיני מחליף כיום העיסוק בעצמי ובסובייקטיבי, וכך, את מקומה של ההיסטריה כנוירוז המרכזית (לצד האובססיה) - עליה ביסס פרויד

את תורת הפסיכואנליזה, תופסות היום הפרעות אכילה. האדם בן זמננו נידון לאנורקסיה או בולימיה. להרעבה או להאבסה עצמית. לנוירוזה זו יש עבר היסטורי-אנתרופולוגי מתועד, אם גם בתור תופעה דתית מיסטית רוחנית שמתבטאת בצום, תענית או נזירות כתנאי להיטהרות הנפש, לזיכוכ מנטלי, לריכוז רוחני או למעמד של קדושה (ראה תופעת ה"קדושות-צמות" שהיתה פופולרית במאה השמונה-עשרה). אותה נוירוזה הזינה בעבר גם אקטים עם היבטים של פרפורמנס וקהל במסגרת קרקסי מוזרויות: אנשים הופיעו בתור מוזלמנים גרומים, זומבים, "מתים-חיים", או בתור "אמני רעב" - מופת אנושי של שליטה ומשמעת עצמית הגוזרת צום-תענית למשך זמן של עד ארבעים יום, תופעה שתועדה בסיפור "אמן הצום" של קפקא משנת 1922 (ראה סרטו של דניאל שבתאי מילוא בתערוכה זו).

האם יש רעב שאיננו פוליטי? האם יש בכוחה של תערוכה העוסקת ברעב להשביע ולו אדם רעב אחד? האם ניתן לייצג פה רעב? ואת מי שכבר גווע? ואת כמעט תשעת המיליונים הנכחדים בכל שנה מעל פני האדמה בשל רעב ותוצאותיו? ואת מי שהיה רעב וניצל? ואת מי שעוד יהיה רעב, כאן, בישראל ובפלסטין או שם בסודן או באתיופיה? האם תערוכה בנושא רעב רק ממשיכה את ניצולם של הרעבים? האם צריך לחשוש מפאתוס כשנדרשים לנושא כזה (משה גרשוני מציע לא לחשוש מפאתוס)? האם האמן הוא איש טוב יותר משאר אזרחי העולם? האם מותר לצפות ממנו את שלא ניתן לצפות ממנהיג פוליטי? האם לאמנות יכול להיות מוסר? האם ניתן להתעלם מהזיקה בין רעב לשואה, השואה היהודית, ובין כרסום כל שריד למדינת ישראל כמדינת רווחה; האם מוות מאסיבי וקבוע יכול להוות נושא לתערוכה שכותרתה "מוות"? האם רעב הוא נושא לתערוכה?

תודה מיוחדת ללאה אביר על הליווי והעזרה בהקמת התערוכה; תודה לגיא ניר על התלייה וההתקנה של התערוכה; תודה לרבקה וודמני, מנהלת המכללה להוראת טכנולוגיה; תודה לינקי ירדני; תודה לגל רזנברג; תודה למירה אידלס; תודה לכל האמנים והיוצרים המשתתפים; תודה לאנה גסלב; תודה לאייל ראובני; תודה לזיו אבן צור המפיק בפועל של אנתולוגיית סרט רעב, תודה לעמית גורן המפיק ולדוד פישר, מנכ"ל הקרן החדשה לקולנוע וטלוויזיה